

662

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
UTAFITI WA KIELIMU, UPIMAJI NA TATHMINI

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2005

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A and B.
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali manne kutoka sehemu B.

maktaba.tetea.org

1. Bainisha mambo manne (4) yanayoweza umuhimu wa matokeo ya upimaji kwa shule.

Mambo yanayoweza umuhimu ni:

Kutambua maendeleo ya wanafunzi: Matokeo yanaonyesha jinsi wanafunzi wanavyofanya, kama kama wameelewa mada ya haki za raia.

Kuboresha ufundishaji: Yanasaidia walimu kubadilisha mbinu, kama kutumia michezo ikiwa wanafunzi wengi wamefeli.

Kusaidia uongozi wa shule: Matokeo yanasaidia uongozi kupanga rasilimali, kama kuongeza vitabu ikiwa wanafunzi wamefanya vibaya.

Kuwapa wazazi taarifa: Yanawapa wazazi taarifa za maendeleo ya watoto wao, kama kama wanahitaji msaada wa ziada.

2. Tofautisha aina kuu mbili (2) za maswali ya insha.

Aina za maswali ya insha ni:

Maswali ya insha ndefu: Yanahitaji majibu ya kina, kama “Eleza misingi ya sera ya mambo ya nje ya Tanzania.”

Maswali ya insha fupi: Yanahitaji majibu mafupi, kama “Taja misingi mitatu ya sera ya mambo ya nje ya Tanzania.”

3. Eleza aina mbili (2) za upungufu wa maswali ya kuonisha.

Aina za upungufu ni:

Ukosefu wa uwazi: Maswali yanaweza kuwa na maneno magumu, kama “Chambua epistemolojia ya uraia,” ambayo wanafunzi hawawezi kuelewa.

Ukosefu wa mwelekeo: Maswali yanaweza kuwa ya wazi sana, kama “Eleza uraia,” bila kuainisha mada mahususi kama haki za raia.

4. Eleza kwa kifupi maana ya Jedwali la Kutunza.

Jedwali la Kutunza ni jedwali linalotumika kuweka rekodi za alama za wanafunzi kwa mada au vipindi tofauti, kama alama za somo la Uraia, ili kufuatilia maendeleo yao.

5. Eleza kwa kifupi tofauti iliyopo kati ya alama ghafi na alama sanifu.

Alama ghafi: Ni alama za asili zinazopatikana moja kwa moja kutoka kwa mtihani, kama 45 kati ya 60.

Alama sanifu: Ni alama zilizorekebisha kwa kuzingatia viwango, kama kubadilisha alama ghafi kuwa asilimia, kama 75%.

6. Fafanua kwa kifupi dhana zifuatazo kama zinavyotumika katika kutafsiri alama za wanafunzi:

(a) Mchirizo hasi

(b) Mchirizo chanya

(a) Mchirizo hasi:

Hurejelea hali ambapo alama za wanafunzi zinapungua, kama mwanafunzi kupata alama 60, 50, 40 katika vipimo vitatu mfululizo.

(b) Mchirizo chanya:

Hurejelea hali ambapo alama za wanafunzi zinaongezeka, kama mwanafunzi kupata alama 40, 50, 60 katika vipimo vitatu mfululizo.

7. Kwa kutumia alama za wanafunzi zifuatazo: 15, 12, 20, 35, 45, 25, 34, 41; eleza maana ya dhana zifuatazo.

Alama: 15, 12, 20, 35, 45, 25, 34, 41

Kwanza, tunaweka alama kwa mpangilio: 12, 15, 20, 25, 34, 35, 41, 45

(a) Modi:

Modi ni alama inayojirudia mara nyingi zaidi. Katika alama hizi, hakuna alama inayojirudia, hivyo hakuna modi.

(b) Alama kati:

Alama kati (median) ni alama ya kati baada ya kupanga. Kuna alama 8, hivyo alama za kati ni 25 na 34.
Alama kati = $(25 + 34) / 2 = 29.5$.

(c) Wastani:

Wastani ni jumla ya alama zote zilizogawanywa na idadi ya alama.

$$\text{Jumla} = 12 + 15 + 20 + 25 + 34 + 35 + 41 + 45 = 227$$

$$\text{Wastani} = 227 / 8 = 28.375$$

(d) Mfiko:

Mfiko ni tofauti kati ya alama ya juu zaidi na ya chini zaidi.

$$\text{Mfiko} = 45 - 12 = 33$$

8. (a) Eleza maana ya sampuli ya utafiti.

(b) Bainisha njia mbili za kupata sampuli za utafiti.

(a) Maana ya sampuli ya utafiti:

Sampuli ya utafiti ni kundi dogo la watu au vitu vinavyochaguliwa kuwakilisha kundi kubwa (populasi) katika utafiti, kama kuchagua wanafunzi 10 kuwakilisha darasa la 50.

(b) Njia za kupata sampuli:

Uchaguzi wa bahati nasibu: Kuchagua watu bila mpangilio, kama kuchagua majina ya wanafunzi kutoka kwenye kofia.

Uchaguzi wa kimkakati: Kuchagua watu kwa kuzingatia sifa, kama kuchagua wanafunzi waliopata alama za juu pekee.

9. Orodhesha sifa tatu (3) za bunio la utafiti.

Sifa za bunio ni:

Uwazi: Bunio linapaswa kuwa na lugha rahisi, kama “Wanafunzi wengi hupata alama za chini kwa sababu ya ukosefu wa vitabu.”

Uhalisia: Linapaswa kuwa la kweli, kama kutegemea data halisi ya alama za wanafunzi.

Ufafanuzi: Linapaswa kuelezea sababu, kama “Ukosefu wa walimu husababisha alama za chini.”

10. Jadili sababu nne (4) zinazobainisha umuhimu wa kurekebisha alama za wanafunzi.

Sababu za kurekebisha alama ni:

Kuhakikisha usawa: Kurekebisha alama, kama kuzigeuza kuwa asilimia, kunahakikisha wanafunzi wanapimwa kwa usawa.

Kutambua maendeleo: Kurekebisha alama kunaonyesha maendeleo, kama kuona kama mwanafunzi amepanda kutoka 40% hadi 60%.

Kusaidia uamuzi: Alama zilizorekebishwa zinasaidia uamuzi, kama kuamua kama mwanafunzi anahitaji msaada wa ziada.

Kulinganisha matokeo: Kurekebisha alama huruhusu kulinganisha, kama kulinganisha alama za darasa moja na lingine.

11. Zifuatazo ni alama walizopata wanafunzi wa Darasa la VII katika jaribio la somo la Kiswahili.

Wanafunzi

(a) Kutokana na alama zilizoko katika jedwali hapo juu, tafsuta:

(i) Mfiko:

Kwanza, tunaweka alama kwa mpangilio: 30, 30, 36, 45, 48, 50, 55, 60, 60, 60, 60, 63, 70, 71, 72

Mfiko = alama ya juu zaidi - alama ya chini zaidi = $72 - 30 = 42$

(ii) Wastani:

$$\text{Jumla ya alama} = 30 + 30 + 36 + 45 + 48 + 50 + 55 + 60 + 60 + 60 + 60 + 63 + 70 + 71 + 72 = 770$$

$$\text{Wastani} = 770 / 15 = 51.33$$

(iii) Achano sanifu:

Achano sanifu (standard deviation) ni ngumu kuhesabu bila fomula kamili, lakini inahusisha kupata tofauti ya kila alama kutoka wastani, kuzipatia mraba, kuzijumlisha, kugawanya na idadi ya alama, na kupata mizizi. Hapa, tunaweza kusema ni takriban 13.5 (kwa hesabu rahisi).

(b) Rekebisha alama za wanafunzi A na K iwapo wastani ni 50 na achano sanifu ni 10.

Alama zilizorekebisha (z-scores) huhesabiwa kwa fomula:

$$Z = (\text{Alama} - \text{Wastani}) / \text{Achano sanifu}$$

Mwanafunzi A (30):

$$Z = (30 - 50) / 10 = -20 / 10 = -2$$

$$\text{Alama iliyorekebisha} = 50 + (-2 * 10) = 50 - 20 = 30$$

Mwanafunzi K (72):

$$Z = (72 - 50) / 10 = 22 / 10 = 2.2$$

$$\text{Alama iliyorekebisha} = 50 + (2.2 * 10) = 50 + 22 = 72$$

Hapa, alama hazibadiliki kwa sababu fomula ya kurekebisha inategemea wastani na achano sanifu zilizotolewa.

12. Maswali mengi ya majaribio katika shule za msingi ni yale ya kuchagua jibu sahihi. Eleza kwa ufasha manufa manne (4) ya aina mbili (2) za upungufu wa maswali ya hiyo.

Manufaa ya maswali ya kuchagua:

Rahisi kupima: Yanarahisisha kumudu alama, kama mwalimu anaweza kuangalia majibu kwa haraka.

Yanapima uelewa wa haraka: Yanasaidia kupima uelewa wa mada, kama “Haki ya raia ni ipi?”

Hupunguza woga: Wanafunzi hawaogopi sana kwa sababu wana chaguo za kujibu.

Yanafaa kwa maswali mengi: Yanaruhusu kuuliza maswali mengi kwa muda mfupi, kama kuuliza kuhusu katiba.

Upungufu wa maswali ya hiyo:

Hupima uelewa wa juu juu: Hayapimi uelewa wa kina, kama kuuliza “Taja haki moja” badala ya “Eleza haki hiyo.”

Yanaruhusu kubahatisha: Wanafunzi wanaweza kubahatisha majibu, kama kuchagua jibu bila kuelewa.

13. Fafanua ngazi sita (6) katika maeneo ya utambuzi.

Ngazi za utambuzi (Bloom’s Taxonomy) ni:

Kukumbuka: Kukumbuka taarifa, kama kutaja haki za raia.

Kuelewa: Kuelewa maana, kama kuelezea jukumu la Bunge.

Kutumia: Kutumia maarifa, kama kutumia haki za raia katika maisha.

Kuchambua: Kuchambua taarifa, kama kulinganisha haki za raia na wajibu.

Kutathmini: Kutoa maamuzi, kama kutathmini umuhimu wa katiba.

Kubuni: Kuunda kitu kipya, kama kubuni njia za kukuza maadili shuleni.

14. Kuna hatua za msingi ambazo mwalimu hufuata ili ampanguswe kufundisha katika ngazi ya maendeleo ya wanafunzi wake. Jadili kwa ufasha hatua hizi huku ukitoa mifano.

Hatua za msingi ni:

Kutambua ngazi ya wanafunzi: Mwalimu anatambua uelewa wa wanafunzi, kama kuuliza “Mnajua haki za raia ni nini?”

Kuweka malengo: Anaweka malengo yanayofaa, kama kufundisha haki za raia kwa darasa la sita.

Kuchagua mbinu: Anachagua mbinu zinazofaa, kama kutumia hadithi kufundisha maadili ya uongozi.

Kutumia rasilimali: Anatumia rasilimali zinazofaa, kama chati za muundo wa serikali, kusaidia uelewa.

Kufundisha kwa hatua: Anafundisha hatua kwa hatua, kama kuanza na maana ya haki za raia, kisha mifano.

Kutathmini: Anapima uelewa, kama kuuliza “Taja haki tatu za raia” mwisho wa somo.

15. Mara nyingi baada ya mtihani hukamilika hutu na yakuusanya taarifa mbalimbali za masomo yaliyofundishwa na mwanafunzi wako. Andika ripoti juu ya utafiti alionfanya.

Ripoti ya Utafiti

Mada: Uchambuzi wa Matokeo ya Mtihani wa Uraia

Darasa: Sita

Idadi ya Wanafunzi: 30

Muda: Muhula wa Pili

Utangulizi:

Utafiti huu ulilenga kuchambua matokeo ya mtihamu wa Uraia wa wanafunzi wa Darasa la Sita ili kutambua maendeleo yao na changamoto.

Matokeo:

Wastani wa alama ulikuwa 65%, na alama za juu zaidi zikiwa 90% na za chini 40%.

Wanafunzi wengi (70%) walielewa mada ya haki za raia, lakini 50% walipata changamoto katika mada ya muundo wa serikali.

Mbinu za ufundishaji kama majadiliano ziliwasaidia wanafunzi kuelewa vizuri.

Changamoto:

Ukosefu wa vitabu vya Uraia ulisababisha wanafunzi wengi kushindwa kusoma kwa kina.

Wanafunzi wengi walipata changamoto katika maswali ya insha ndefu.

Mapendekezo:

Shule inunue vitabu vya ziada vya Uraia.

Walimu watumie mbinu zaidi kama michezo ya kuigiza kufundisha mada ngumu.

Wanafunzi wapewe mazoezi zaidi ya insha ndefu.

Hitimisho:

Utafiti unaonyesha kuwa wanafunzi wanaweza kufanya vizuri zaidi ikiwa changamoto za rasilimali na mbinu za ufundishaji zitashughulikiwa.

16. Kama utateliwa na Mwalimu Mkuu wa shule yako kutoa mada ya kutathmini somo, fafaua hatua utakazoshauri walimu wenzako kuzifuata na tathmini ya masomo yao.

Hatua za kutathmini ni:

Kukusanya alama: Walimu wakusanye alama za wanafunzi, kama alama za mtihamu ya Uraia.

Kuchambua matokeo: Wachambue alama, kama kuona wastani wa darasa ni 60%.

Kutambua changamoto: Watambue changamoto, kama wanafunzi wengi kufeli maswali ya muundo wa serikali.

Kuboresha mbinu: Wabadilishe mbinu, kama kutumia chati za picha kufundisha mada ngumu.

Kushirikiana na wazazi: Wajadiliane na wazazi kuhusu maendeleo ya watoto, kama kuwapa kazi za ziada nyumbani.

Kufuatilia maendeleo: Wafuatilie maendeleo baada ya mabadiliko, kama kuona kama alama zimepanda katika mtihani ufuatao.